

כפיות שעירות צמח חד-שנתי השכיח בחגורת הספר (ינואר 2023).

ערגה אלוני

תקציר: **כפיות שעירות** *Carrichtera annua* מהמצליבים הוא עשבוני חד שנתי שעיר או חלק בעל עלים גזורים ופרחים בצבע קרם מעוטרים בעורקים סגולים. עלי גביע ארבעה, ארבע עלי כותרת, שישה אבקנים ושחלה עלית. הפרי מורכב משני חלקים תרמיל אליפטי קצר אליו מקושר מקור דמוי כפית. בעת גשם טיפות המים הנאספות "בכפית" יוצרים לחץ, החלק המכיל זרעים נפתח והזרעים מופצים.

=====

הצמח **כפיות שעירות** *Carrichtera annua* ממשפחת המצליבים, הוא עשבוני חד-שנתי שגובהו 5-25 ס"מ. הגבעולים מסועפים, לעיתים בעלי גוון חום-אדמדם בעיקר באזור בו מתפתחת תפרחת. הגבעול חלק או שעיר, השערות בעלות אורך שונה (0.5-1 מ"מ), בעמוד התפרחת השערות ארוכות וצפופות יותר. העלים פשוטים, מסורגים, אורכם (9) 1.5-5 ס"מ (Zohary 1966), העלה גזור כמעט עד העורק הראשי ל 2-3 אונות צרות מעוגלות בראשן, שעירות משני צדי העורק ובשולי האונות.

כפיות שעירות, מימין: צמח עשבוני חד-שנתי בעל גבעולים שעירים. משמאל: העלים פשוטים שעירים גזורים עד לעורק הראשי. צילמה ערנה אלוני ©

הפרחים דו-מיניים אורכם 6-10 מ"מ, מסורגים על עמוד התפרחת, מקושרים אליו באמצעות עוקץ קצר שמתארך. מסודרים בתפרחת אשכול מרווח חסר חפים (פינברון-דותן, דנין, 1991). לפרח 4 עלי גביע מוארכים (כ-4 מ"מ) שווים באורכם צבעם ירוק-חום, שעירים. עלי כותרת 4 צבעם קרם מעוטרים בעורקים דקים סגולים (אורכים 7-8 מ"מ). אבקנים 6 מסודרים בשני דורים: 4 מהם ארוכים 2 קצרים. בבסיס האבקנים מצויים צופנים. השחלה עילית עשויה 2 עלי שחלה, עמוד העלי קצר ואינו עובר את גובה האבקנים. האבקת הפרחים נעשית ע"י חרקים.

כפיות שעירות, מימין ומשמאל: פרחים בעלי 4 עלי גביע 4 עלי כותרת ו-6 אבקנים המאפיינים את המצליבים. צילמה ערנה אלוני ©

לאחר האבקה נוצר פרי שהוא תרמיל קצר אורכו 10 מ"מ, בנוי משני חלקים שונים בצורתם: חלקו אליפטי בעל שתי מגורות, מכיל 2-4 זרעים. בהיקף קשוותו מצויים שיכים מסודרים בשלושה טורים. חלקו השני המחובר לפרי הוא מקור מורחב (באורך כ-4 מ"מ), חסר זרעים צורתו קעורה בדומה לכפית. הפרות נותרים שלמים ויבשים על הצמח עד לגשם. מנגנון הפצת הזרעים קשור לגשם, טיפות המים המכות על "הכפית" יוצרות לחץ וגורמות לפתיחת הפרי ולפיזור הזרעים (שמידע א. 1982). תופעה המוכרת בשם היגרוכסיה

- בה פרי או בתי קיבול נושאי הפרי נרטבים במים ורק אז מופצים הזרעים (זוהרי 1987).
בהמשך התהליך, חלק מהזרעים מופצים במרחב על ידי נמלים ובעלי חיים אחרים. הצמח פורח בין ינואר למאי.

כפיות שעירות, מימין: גבעול נושא פרות שהם תרמילים קטנים מורכבים משני חלקים: התחתון נושא זרעים, העליון המורחב ככפית שהוא המקור, חסר זרעים. משמאל תרמילים בהגדלה- בו נראה המקור המורחב הרגיש להמצאות מים ועוזר להפצת הזרעים. צילמה ערגה אלוני ©

כפיות שעירות הוא מין שכיח בערבות מדבריות, בתות ובתי גידול שחונים. גובה הצמח, העלים והשעירות קשורים לכמות המים בקרקע שעומדים לרשות הצמח באותה שנה. הוא גדל על מגוון קרקעות גם כאלה שהן אבנוניות ומעט מלוחות, שכיח ואף שולט בכתמים. גדל בנגב, בבקעה ובערבה, בהרי יהודה, במדבר שומרון וברצועת הספר, בדרום מישור החוף, בכרמל, בדרום הגולן, בגליל עליון ותחתון. מקור הצמח בצפון אפריקה, חצי האי ערב, מזרח התיכון ובאחדות מארצות הים התיכון (כמו פורטוגל, סרדיניה סיציליה) ממנה הופץ לקליפורניה, יפן, דרום ניו-זילנד, ואוסטרליה (kew). טיפוס תפוצתו סהרו-ערבי.

במצרים הצמח גדל בדלתת הנילוס בחוף הצפוני ובסיני והוא משמש למאכל חלוט או כירק. בעבודות מחקר נמצא שהוא מכיל פנולים ופלבנואידים אחדים מהם נוגדי חמצון ואנטי סרטניים והוא מועמד מבטיח לסתור תופעות לוואי של כימותרפיה. ניתן לייחס את פעילות החומרים לסינרגיות שבין הפיטוכימיקלים שבצמח (Eltamany et al 2020). **כפיות שעירות** הוא מין יחיד בסוגו.

זהרי מ. 1978 כל עולם הצמחים. עם עובד עמ' 269

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל כנה ירושלים.

שמידע א. (אלון עורך) 1982. החי והצומח של א"י אנציקלופדיה שימושית מאוירת. משרד הביטחון, החברה להגנת הטבע כרך 10 עמ' 117.

Eltamany EE. Elhady SS. Ahmed HA. Badr JM. Noor AO. Ahmed SA. Nafie MS 2020. Chemical Profiling, Antioxidant, Cytotoxic Activities and Molecular Docking Simulation of *Carrichtera annua* DC. (Cruciferae)
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov>

KEW Plants of the World Online <https://powo.science.kew.org>

Zohary M. 1966. Flora Palaestina. The Israel Academy of Sciences and humanities Jerusalem vol. 1 p. 314

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע. **כפיות שעירות** צמח חד-שנתי השכיח בחגורת הספר (ינואר 2023).
כתב-עת "כלנית" מספר 8

=====

[כפיות שעירות צמח חד-שנתי השכיח בחגורת הספר \(ינואר 2023\).](#)

פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 8.

